

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Heidi Kelt

VÄIKESTES MAAKOOLIDES KÄIVATE LASTE HEAOLU

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kadri Soo (PhD)

Tartu 2024

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	5
1.1. Lapse heaolu	5
1.2. Laste heaolu koolikeskkonnas	7
1.3 Laste heaolu maakeskkonnas	9
1.4 Probleemiseade	10
2. METOODIKA	12
2.1. Uurimisviis	12
2.2. Andmekogumismeetod	12
2.3. Uurimuses osalejad	13
2.4. Uurimuse eetilised probleemid ja eneserefleksioon	13
3. ANALÜÜS JA ARUTELU	15
3.1. Laste heaolu väikeses maakoolis	15
3.2. Laste arvamus elust maakeskkonnas ja liikumisvabadus	17
3.3. Laste arvamus ideaalsest koolist	19
KOKKUVÕTE	21
SUMMARY	23
KASUTATUD KIRJANDUS	25
LISAD	31
Lisa 1. Kiri koolile	31
Lisa 2. Maal elavate laste heaolu uuringu teabeleht	31
Lisa 3. Vanemate nõusolekuleht	32
Lisa 4. Intervjuukava	33

SISSEJUHATUS

Lapse heaolu on mitmepalgeline ja hõlmab endas mitmeid heaolu aspekte, nõudes lapsevanemate ja teiste vastutavate isikute pühendumist ja omavahelist koostööd (Müderrisoğlu et al, 2013). Minu töö käsitleb olulist ja aktuaalset probleemi meie ühiskonnas. Seetõttu on vajalik uurida laste vaadet oma elule ja kogemustele.

Inimesed usuvad, et hea kooliharidus pakub teed helgemasse tulevikku. Arvukad tõendid näitavad, et hea haridus on tihedalt seotud tulevase eduga tööturul, parema füüsilise ja vaimse tervisega ja muude positiivsete tulemustega täiskasvanute elus (Gibbons et al, 2011). Mitmetest uuringutest on selgunud, et õpilaste paremad õpitulemused, vähem puudumisi ja väiksem arv distsiplinaarprobleeme on tugevalt seotud sellega, kas õpilastele meeldib koolis käia või mitte (Hallinan, 2008). Laste koolikogemusi mõjutavad vanemate ja õpetajate ootused ja hinnangud, kus täiskasvanud võtavad tihti laste õiguste ja reeglite loojate rolli, küsimata laste arvamust ja kogemusi (Soo, 2023). Sellegipoolest peaksid lapsed tegutsema koolikeskkonnas kaasaraäkijatena (Soo, 2023). Tõhusat õpetamist käsitlevad uuringud on näidanud, et õpilased on õppimisel motiveeritud, kui õpetajad on edukamad õpilaste õppimise motiveerimisel, kui nad näitavad üles hoolivust ning austust oma õpilaste suhtes nii formaalse õpetamise ajal kui ka, mis on ehk veelgi olulisem, mitteametlikul tasandil, et suurendada laste positiivset suhtumist kooli suhtes (Hallinan, 2008). Hallinan (2008) seletab õpetajate poolt hoolivuse näitamist sellega, kui õpetajad kuulavad õpilasi, julgustavad nende pingutusi, loovad sooja õhkkonna, kus õpilased tunnevad end turvaliselt ning tunnustavad õpilasi, sest see hoiab motivatsiooni ja suurendab lapse enesekindlust ja aitab kaasa õpilase positiivsele suhtumisele kooli.

Põhikooliealiste laste arv on viimase kahekümne aastaga tugevalt langenud, seda rohkem kui 25 000 lapse võrra (Statistikaamet). Statistikaameti andmete kohaselt on põhikooliealiste laste arv linnalises piirkonnas viimase kümne aastaga kasvanud peaaegu 10 000 lapse võrra ja tänaseks elab linnalistes piirkondades veidi rohkem kui 46 000 last. Viimaste andmete kohaselt elab maapiirkonnas võrreldes linnaga poole vähem ehk 23 000 põhikooliealist last ning viimase kümne aastaga on maapiirkonnas laste arv kasvanud kõigest 3000 lapse võrra (Statistikaamet). Täna toimiv koolivõrk Eestis on rajatud aegadel, mil sündimus oli tänasega võrreldes 40% suurem (Haridus- ja teadusministeerium). Sellest võin järeldada, et laste arv

väikestes maakoolides on kõvasti kahanenud, mida tõestavad Haridussilma andmed, kus maakoolides õppivate põhikooliealiste laste arv on viimase kümne aastaga langustrendis.

Maakoolid ja neis käivad lapsed jäävad sageli välja suurtest kvantitatiivsetest uuringutest või neid on valimis nii vähe, et nende arvamust eraldi välja tuua. Antud sihtgrupi kohta tehtud uuringuid ja sellest saadud informatsiooni on vähe ning selleks, et laste mõtteid maal elamise ja maakoolis käimise kohta paremini teada saada, on vajalik nendega vestelda.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada väikestes koolides õppivate laste heaolu laste vaates. Oma töös kasutan kvalitatiivset uurimisviisi, et mõista, mida lapsed arvavad maakohas ja väikeses koolis käimise kohta.

Töö koosneb neljast osast, esimeses osas teen ülevaate töö teoreetilisest lähtekohtadest, meetodika peatükis kirjeldan uurimismeetodit, uurimuses osalejaid, eetilistest probleemidest ja andmeanalüüsi meetodist. Seejärel tutvustan töö tulemusi ja viimases osas arutlen tulemuste üle.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. Lapse heaolu

1991. aastal ühines Eesti Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) lapse õiguste konventsiooniga, mille kohaselt tuleb esikohale seada lapse huvid igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes ja mille eesmärgiks on tagada lapse heaoluks vajalik kaitse (Lapse..., 1991). 1992. aastal võeti vastu Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (RT 1992, 28, 370). 2016. aastal defineeriti seaduses esmakordselt lapse heaolu mõiste, lastekaitse seadus § 4 ütleb, et “lapse heaolu on lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud” (RT I, 06.01.2023, 15).

Heaolu võib kirjeldada, kui head enesetunnet ja soovitud eesmärgi täitmist, see on protsess, mis võib suureneda või väheneda pikema aja jooksul (Sonntag, 2015). Heaolu on justkui dünaamiline situatsioon, mis on ajas muutuv, kui suudetakse täita isiklike ja sotsiaalseid eesmärke (Kytä, 2004), hea elukvaliteedi abil saab hinnata ühiskondade üldist heaolu, välja töötada heaolu näitajad ja arendada ühiskonna heaolumudeleid (Reinomägi et al, 2013). Laste heaolu on oma olemuselt keerulisem kui täiskasvanute heaolu, sest lapsi puudutav heaolu hõlmab olevikku ja olevik omakorda mõjutab nende tulevikku ja edasist arengut (Ben-Arieh et al, 2014). Jarden et al (2023) kirjutab oma töös, et noorukite heaolu kontseptsioonis on kesksel kohal õnn, headus, rõõm ja turvalisus, seevastu vanemate inimeste jaoks on need pigem teisejärgulised. Laste arengut ei saa käsitleda üksnes psühholoogilise küsimusena, seda tuleb vaadelda antud ühiskonna laiemate sotsiaalsete omaduste kontekstis, erinevate ühiskondade erinevad omadused toovad kaasa erineva arengutaseme, samuti erinevad ootused pädevuse osas eri vanuserühmade (Ben-Arieh et al, 2014).

Maailma Terviseorganisatsioon (WHO, Child and adolescent...) on määratlenud 6 faktorit, mis on vajalikud lapse heaoluks. Nendeks on hea tervis, piisav toit, turvaline ning puhas keskkond, võimalus õppida ja arendada, vastutusvõimelised lapsevanemad ja lapse hooldajad ning viimaseks lapse isikliku iseseisvuse ja elujõu saavutamine. Laste heaolu mõtestamise võib jagada objektiivseks ja subjektiivseks heaoluks.

Teadlased on jõudnud üksmeelele, et subjektiivne heaolu on inimese elukvaliteedi oluline, kui mitte kõige olulisem komponent (Aleksand, 2016). Laste ja noorte subjektiivne heaolu hõlmab endas seda, kuidas ja kui palju ollakse õnnelikud ning üldiselt oma eluga rahul (Ben-Arieh et al, 2014). Diener (1984) on üks esimesi teadlasi, kes on kirjanduses käsitlenud subjektiivse heaolu mõistet ning toonud välja selle kolm peamist komponenti: subjektiivset heaolu võib määratleda kui üksikisiku kogemusi, samuti tema arusaamu ja hinnanguid nende kogemuste kohta. subjektiivne heaolu ei tähenda ainult negatiivsete aspektide puudumist, vaid hõlmab endas ka positiivseid faktoreid, subjektiivne heaolu saab põhjendada kui eluga hinnangut eluga rahul olemisest (Diener, 1984).

Subjektiivse heaolu alla kuulub emotsionaalne heaolu, see hõlmab isiku emotsionaalseid reaktsioone oma elule, sündmustele ja arusaama, et tema elu kulgeb soovitava viisil (Soo, 2023). Samuti viitab see inimese kogemuste ja emotsioonide kvaliteedile, mille alla kuulub näiteks, kurbus, ärevus, õnnetunne, stress, viha ja rõõm (Choi, 2018). Lisaks sellele soodustab positiivne heaolutunne vastupidavust, suurendades seeläbi lapse võimet tõhusalt töödelda, mõista ja toime tulla nii rõõmsate kui ka kurbade kogemustega kogu elu jooksul (Bagdi et al, 2005).

Subjektiivse heaolu osaks on ka kognitiivne heaolu. See puudutab subjektiivseid hinnanguid, mida inimesed annavad oma elule üldiselt või konkreetsete sündmuste kohta, näiteks kool, sõbrad, perekond või vaba aeg (Soo, 2023). Mõned kognitiivse heaolu komponendid hõlmavad mälestuste loomist, õppimist varases lapsepõlves ja stressiga toimetulekut – suurepärased näited sellest, kuidas aju aitab meil elada tervislikku ja õnnelikku elu (What is cognitive...). Kõrge kognitiivne heaolu alates varasest lapsepõlvest aitab õppida, arendada uusi oskusi, keskenduda ülesannetele ja säilitada olulist teavet (What is cognitive...).

Subjektiivse heaoluga on seotud psühholoogiline ehk vaimse tervisega seotud heaolu, laste psühholoogiline heaolu hõlmab nii nende vaimset kui ka emotsionaalset tervist ja see on laste arengu jaoks sama oluline kui füüsiline tervis (Psychological wellbeing...). Positiivne vaimne tervis ei tähenda ainult sümptomite, näiteks ärevuse või depressiooni puudumist, vaid hõlmab ka muid kaitsvaid tegureid nagu õnnelikkus, kõrge enesehinnang ja tasakaalustatud emotsioonid (Choi, 2018). Hea psühholoogiline heaolu annab lastele võimaluse mitmekülgsest areneda, kasvada terveteks täiskasvanuteks, kellel on olemas oskused, et tulla igapäevaeluga toime (Psychological wellbeing...). Vaimse ja füüsilise tervise vaheline seos

on vastastikune, mis tähendab, et probleemid vaimse tervisega võivad mõjutada omakorda füüsilist tervist (Psychological wellbeing...). Näiteks laps, kelle psühholoogiline heaolu on madal ei lähe teistega koos mängima, põhjustades vähese liikumisharjumuse ja üldise tervise halvenemise.

Objektiivne heaolu mõiste hõlmab laste tervise ja arengu erinevaid mõõtmeid, sealhulgas käitumuslikke, emotsionaalseid ja akadeemilisi saavutusi, lisaks tuleb arvesse võtta neid tulemusi mõjutavaid tegureid, nagu eluase, keskkond ja sotsiaalmajanduslik olukord (Ben-Arieh et al, 2014). Laste objektiivse heaolu käsitlemist võib soodustada eesmärkide ning riski- ja kaitsetegurite kasutamisega, tulemusi saab määratleda kui laste tervise ja arengu aspekte, mida püütakse parandada ning neid liigitada käitumise, emotsionaalse heaolu, suhete, füüsilise tervise ning haridusalaste oskuste ja saavutuste näitlejatesse (Ben-Arieh et al, 2014). Kahe mõiste piiritlemiseks ja toimimise aluseks on küsimus “Mis on hea elu?” ning olulisem osa on küsimuse vastusel (Ben-Arieh et al, 2014). Näiteks võib subjektiivne heaolu sõltuda varasematest kogemustest ja ootustest, mis mõjutab seda, kuidas tajutakse praegust objektiivset heaolu (Ben-Arieh et al, 2014). Subjektiivset heaolu mõjutavad isiklikud ressursid, mõned inimesed kalduvad tajuma oma olukorda pigem positiivses valguses, teised aga pigem negatiivses (Ben-Arieh et al, 2014).

1.2. Laste heaolu koolikeskkonnas

Põhikooli riikliku õppekava § 2, lg 1 (RT I, 08.03.2023, 5) sõnastuse kohaselt “toetatakse põhikoolis võrdsel määral õpilaste vaimset, füüsilist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut, luues selleks tingimused õpilaste erisuguste võimete tasakaalustatud arenguks ja eneseteostuseks, et kujundada teaduspõhine maailmapilt”. Kool moodustab laste jaoks olulise kogukonna, mille peamine funktsioon on haridus, kuid taustale jääb ka sotsiaalse suhtluse keskkond (Eriksson et al, 2010). Kadri Soo (2023) koolikliimat käsitlevas uuringus selgus, et kaasõpilaste tajumine sõbralikuna, õpetajate abivalmidus, õiglane, kaasav ja lugupidav suhtumine suurendavad õnnetunnet, enesekindlust ja kooli kuulumise tunnet, see võib ennetada kiusamist. Kiusamise kogemine põhjustab negatiivseid emotsioone ning enesehinnangu ja üldise kooliga seotud rahulolu langemist (Soo, 2023).

Koolikeskkonna turvalisus on tugevalt seotud laste heaoluga, eelkõige arusaam füüsilisest turvalisusest, kui õpilased tunnevad, et keegi ähvardab, on laste üldine eluga rahulolu languses (Ben-Arieh et al, 2014; Soo et al, 2020). Ei tohi unustada ka psühholoogilist turvalisust ja toetava klassiruumi tähtsust. Lapsed, keda kiusatakse või tõrjutakse eakaaslaste rühmast välja, kogevad oluliselt harvemini positiivseid emotsioone ja madalamat üldist rahulolu eluga (Ben-Arieh et al, 2014; Martin et al, 2007). Uuringud näitavad, et suurem kooliga rahulolu on seotud klassireeglite selgusega ning õpetaja ja klassiruumi rutiiniga (Ben-Arieh et al, 2014, Baker et al, 2003). Kathleen Cotton (1996) on uurinud suurkoolide ja väikekoolide erinevust ning nende erinevaid nüansse. Toon nendest olulisemad välja: väikeste koolide õpilaste õppeedukus, suhtumine kooli, õpilaste sotsiaalne käitumine, lapsevanemate kaasatus ja õpetajate suhtumine töösse on võrreldes suurkoolide õpilastega võrdne või isegi parem.

Hea kooli käsiraamatus (Sutrop et al, 2016) kirjeldavad lapsevanemad hea kooli komponente, milleks on avastusõpe eesmärgiga tekitada lastes loovus, vähem päheõppimist, õpe võiks toimida õhinapõhisusel, kool toetab lapse soovi õppida ja laste huvi erinevate teemade muutumise osas. Sutrop et al (2016) on toonud välja laste arvamuse heast koolist, milleks on eluline, sõbralik, demokraatlik ja loominguine keskkond, mis peab ette valmistama iseseisvaks eluks. Vinter (2014) kirjutab, et lapsi tuleb kaasata koolipäeva kavandamisel, baasõppeainete omandamine võiks toimuda koolipäeva alguses, seejärel rühma- ja projektitööd ning lõpetuseks seda kõike analüüsida ja põhiainetes maha jäänud õpilasi aidata. Lisaks kirjutab Huebner et al (2014), et kaasata tuleks ka lapsevanemad, sest õpilaste arusaam, et nende vanemad hoolivad koolist ja osalevad tema õppimise protsessis, näib olevat otsustava tähtsusega laste rahulolu seisukohalt.

Kati Arak (2015) uuris oma magistritöös laste tunnivälisest aega koolitöötajate vaatest, kus selgus, et vahetundidel, välja arvatud söögivahetundidel, puudub kindel struktuur ja suur osa õpilastest veedavad aega koridoris, kasutades nutitelefoni. Kristi Õunap (2015) uuris oma magistritöös sarnast teemat laste vaates, kus selgus vastuoluline aspekt, nooremad õpilased soovivad vahetundidel hoopis joosta ja mängida. Vahetundidel on mängimise ja ajaveetmise kohad suletud, näiteks spordisaal ja arvutiklass, kuid koos tegutsemine toetab usalduslike suhete loomist (Arak, 2015; Õunap, 2015). Hea kooli käsiraamatus (Sutrop et al, 2016: 37) soovivad lapsevanemad, et päeva keskel oleks õuevahetund, et õpilased saaksid puhata ja teistega mängida. Lastele on oluline, et õpetajad suhtleksid vahetundide ajal õpilastega, mis

on oluline usalduslike suhete kujunemisel, kuid lühikeste vahetundide tõttu ei ole see õpetajate jaoks võimalik (Õunap, 2015). Arak (2015) leiab, et aktiivne koostegutsemine vahetundidel loob mitmekülgseid õppimis- ja arenemisvõimalusi. On oluline, et kõik õpilased tunneksid end koolis hästi, sest õpilased, kelle klassikaaslased suhtuvad kooli positiivselt, suhtuvad sellesse ka ise positiivselt (Huebner et al, 2014).

Reinke et al (2011) on kirjutanud oma töös, et suur osa lastest on mingil kujul kimpus vaimse tervise probleemidega ja valdav enamus lastest saab hariduskeskkonnas vaimse tervise abimeis tahes vormis. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO, How school systems...) on välja töötanud vaimset tervist edendavate koolide ja süsteemide ülemaailmsed standardid: kooli emotsionaalse keskkonna arenguks saab pakkuda huvitavaid kooliväliseid tegevusi, see aitab edendada laiemaid õppimisvõimalusi, soodustada sotsiaalseid sidemeid ja suhteid kooli liikmete vahel; kooli füüsilise keskkonna parandamiseks piirata õppijate juurdepääsu varjatud ruumidesse, sellega ennetades kiusamist ja tagada õpilaste füüsiline ja emotsionaalne tervis, sealhulgas tagada juurdepääs turvalistele ruumidele, mis toetavad vaimset tervist. Õpilased, kellel on vähem vaimse tervise probleeme, osalevad suurema tõenäosusega aktiivsemalt õppetöös, omavad toetavaid sidemeid täiskasvanutega ja teiste lastega ning ei käitu agressiivsemalt ja aitavad kaasa positiivsele koolikultuurile (School Based...).

1.3 Laste heaolu maakeskonnas

Maapiirkonnas elamist on laste heaolu määratlemisel peetud nii riskiteguriks kui ka positiivseks ehk kaitsvaks teguriks (Newland et al, 2014). Newland et al (2014) nimetab maapiirkonnas elamist ainulaadseks väljakutseks, mis hõlmab endas sotsiaalset isolatsiooni, kultuurilisi ja majanduslikke erinevusi, mis võivad olla tingitud piiratud töövõimalustest, transpordi probleemidest ning tihti halvast juurdepääsust teenustele ja kvalifitseeritud spetsialistidele. Positiivne on see, et maapiirkondades kasvavad lapsed tunnevad suuremat usaldust ja turvalisust kui suurlinna lapsed, sest väikese elanike arvu tõttu on naabritega suhtlus ja lähedus suurem (Newland et al, 2014; Eriksson et al, 2011). Negatiivsest küljest toodi välja, et keskkond on igav, isegi mahajäetud ja pikkade vahemaade tõttu ei saa sõpradega piisavalt aega veeta (Eriksson et al, 2010). Ümbrus- ja piirkond seab laste igapäevaelu tegevustele piiranguid ja liikumisvabadus on laste heaolu jaoks eriti oluline (Eriksson et al, 2011).

Transpordi kättesaadavus on maapiirkondade noorte jaoks peamine probleem, see ei ole probleemiks ainult juurdepääsul haridusele, vaid see on ka maapiirkondade laste ja noorte sotsiaalse isolatsiooni põhjuseks (Braga, 2023). See omakorda võib mõjutada negatiivselt nende füüsilist, vaimset ja emotsionaalset arengut ning heaolu (Newland et al, 2014). Maapiirkondades kaasnevad hariduse andmisega suuremad kulud elaniku kohta ning peamiseks probleemiks on spetsialistide puudus, samuti on leitud, et maapiirkondades on madalama haridusega noored eriti ohustatud tõrjutuse ja kõrvalejäämise suhtes (Braga, 2023).

Maapiirkonna kontekstiga on leitud ka hariduse positiivseid aspekte. Kathleen Cotton (1996) on toonud oma töös välja veel mitmeid positiivseid faktoreid maapiirkonna koolide võrdluses linnakoolidega – kõigi osalemine ja kaasatus on maapiirkondades parem, seega väiksem osa õpilastest jääb tähelepanuta; õpilastel ja õpetajatel on väiksemas maapiirkonna koolis ühtekuuluvustunne suurem kui linnakoolis; samuti on maapiirkonna koolides õppetegevus individuaalsem ja rohkem seotud koolivälise maailmaga; klassid on väiksemad ja ajakava paindlikum. Võib väita, et maapiirkonna koolides on rohkem põlvkonnavahelisi sidemeid, näiteks lapsevanemad ja õpetajad, kes on koos üles kasvanud tunnevad üksteist ja käivad omavahel läbi (Braga, 2023).

UNICEF poolt tehtud uuringus – “lapsed, kes elavad naabruskonnas, kus on piisavalt mängukohti, on õnnelikumad” – selgus, et Eesti on tabelis esikohal, mis võib tähendada, et maapiirkondades elavatel lastel on uuringu tulemuste järgi piisavalt vaba aja veetmise võimalusi (Worlds of Influence...).

1.4 Probleemiseade

Uuringud on näidanud, et maapiirkonnas kasvamisega võivad kaasneda mitmed heaolu riski- ja kaitsetegurid (Newland et al, 2014; Eriksson et al, 2011). Eestis iseloomustavad maapiirkondi transpordiühendusega seotud probleemid, vaba aja veetmise vähesus, õpetajate ja tugispetsialistide vähesus ja koolide kaugus kodukohast (Plüschke-Altöf et al, 2020)

Eestis pole tehtud palju uuringuid maakooli laste arvamise käsitlustest. Soovin oma uurimusega anda maal elavatele ja väikestes koolides käivatele lastele hääl ning uurida, mida lapsed arvavad maakeskkonnas elamisest, maakoolis käimisest. Minu bakalaureusetöö

eesmärk on välja selgitada väikestes koolides õppivate laste heaolu, laste vaates. Oma töös kasutan kvalitatiivset uurimisviisi, et mõista, mida lapsed arvavad maakohas ja väikeses koolis käimise kohta.

Eesmärgini jõudmiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Mis tähendab laste jaoks heaolu?
2. Milline on laste heaolu väikestes maakoolides?
3. Milline on laste heaolu maakeskkonnas?
4. Milline on laste arvates ideaalne kool?

2. METOODIKA

2.1. Uurimisviis

Käesoleva bakalaureusetöö teema uurimiseks otsustasin küsida lastelt nende elu ja mõtete kohta. Samuti tahan keskenduda sellele, kuidas lapsed end hetkel, oma praeguses vanuses ning keskkonnas tunnevad. Selleks kasutan kvalitatiivset uurimismeetodit, mis võimaldab mul mõista, kuidas lapsed ümbritsevat maailma näevad. Kvalitatiivset uurimismeetodit võib nimetada narratiivseks või loomulikuks uurimismeetodiks ja seda uurimisviisi kasutatakse kõige enam intervjuudeks ja vaatlusteks (Õunapuu, 2014).

2.2. Andmekogumismeetod

Kasutasin bakalaureusetöös poolstruktureeritud fookusgruupiintervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu puhul on küll olemas kindel intervjuukava, kuid intervjuu ajal vabalt vastata küsimustele, vajadusel minna varasema küsimuse juurde tagasi ning esitada uuritavatele täpsustavaid küsimusi (Lepik et al, 2014). Fookusgruupi intervjuu on kava järgi toimuv vestluslik rühmaintervjuu, et saavutada osalejate omavaheline stimulatsioon (Vihalemm, 2014).

Uuringu läbiviimiseks kirjutasin koolidele kirja, et küsida juhtkonnalt nõusolek uuringu läbiviimiseks. Kuna minu uuritav sihtgrupp koosneb lastest ehk alaealistest, mistõttu oli vajalik saata läbi kooli juhtkonna lapsevanematele intervjuude teabelehed ning küsida vanematelt nõusolekut nende laste osalemiseks (Kiri kooli on Lisa 1, uuringu teabeleht on Lisa 2, vanemate nõusolekuleht on Lisa 3 ja intervjuukava on Lisa 4).

Uuringu läbiviimiseks leppisin koolidega kokku kindla kellaaja. Intervjuud toimusid koolis, klassiruumis, sest see on laste jaoks tuttav keskkond. Üks intervjuu kestis 30-45 minutit, sõltuvalt õpilaste arvust. Enne intervjuuga alustamist tutvustasin ennast ja selgitasin lastele, mis neid ees ootab. Peale enda ja töö tutvustamist lasin lastel endast rääkida. Seejärel alustasin intervjuuga, kus esitasin küsimuse ja lasin lastel vabas vormis vastata. Lõpus tänasin õpilasi sisukate vastuste eest.

Kõik lastega tehtud intervjuud salvestasin telefonis oleva helisalvestiga ning seejärel transkribeerisin ja kustutasin koheselt helisalvestised. Andmete analüüsimisel kasutasin temaatilist analüüsi, mis aitab andmetes üles leida peidetud tähendused ning arusaamad (Ezzy, 2002). Peale transkriptsiooni koostamist tegin intervjuude raporti, koondades kokku kõik küsimused ja vastused, koos omapoolsete kommentaaridega.

2.3. Uurimuses osalejad

Käesolevas töös osales 4 üldhariduskooli. Intervjuu viisin läbi väikestes maakoolides, kus õppis maksimaalselt 80 õpilast ning ühes klassis oli kokku maksimaalselt kuni 13 õpilast. Igas koolis viisin läbi ühe fookusgruppiintervjuu, üks grupp koosnes kolmest kuni seitsmest õpilasest. Õpilased olid 11.- 13. aastased ning õppisid 4.- 6. klassis. Kokku osales uurimuses 20 last. Uurimuses osalemine oli lastele vabatahtlik ning fookusgruppi kuulusid ainult need õpilased, kes seda ise soovisid ning olid ka vanematelt nõusoleku saanud. Fookusgruppid koostas iga kooli juhtkond minu antud valimi kriteeriumide põhjal, see tähendab, et mina õpilasi eraldi valida ei saanud.

2.4. Uurimuse eetilised probleemid ja eneserefleksioon

Uurimuse eetilised probleemid

Lastega intervjuud alustades selgitasin uuringu eesmärki ja uurimuse läbiviimise vajadust. Rääkisin, et küsimustele vastates ei ole õigeid ega valesid vastuseid, vaid mind huvitab õpilaste arvamus. Rõhutasin, et nende poolt öeldu on konfidentsiaalne ja hiljem tööd lugedes ei ole võimalik õpilasi ära tunda. Uuringut planeerides arutasin juhendajaga läbi peamised lastega tehtavate uuringute eetilised ja andmekaitseprobleemid. Laste intervjuerimise puhul on oluline küsida nõusolekut peale kooli ja laste ka laste vanematelt. Peamine probleem ilmnis intervjuu planeerimisel ja see oli seotud konfidentsiaalsusega, mida tohib lastega seotud uuringus avaldada ja küsida. Täpsemalt, milliseid andmeid tohib vanematele saadetud nõusolekulehtedel küsida, kelle valdusesse need jääma peavad ning mis peab olema märgitud teabelehel. Nõusolekulehel küsisin ainult lapse nime ja lapsevanema või eestkostja nime ning allkirja. Nõusolekulehti hiljem enda kätte ei võtnud.

Intervjuud tehes ja hiljem analüüsid tekkisid samuti eetilised murekohad, kuidas käituda, kui laps ütleb, et teda kiusatakse. Tunnen, et oleks pidanud õpilastele pikemalt konfidentsiaalsusest rääkima, sest Lastekaitseaduse § 9 kohaselt on igal inimesel kohustus teavitada hädasolevast lapsest (RT I, 06.01.2023, 15). Ühes intervjuus ilmnis, et ühte last kiusatakse koolis. Selle peale teavitsin kiusamisest minuga uuringut planeerinud koolitöötajat.

Eneserefleksioon

Koolidega intervjuu planeerimisel leppisime kokku, et intervjuus osaleb 5 õpilast, kuid kohale jõudes selgus, et mõni fookusgruppi planeeritud õpilane oli haigeks jäänud, seega intervjuus osales vähem õpilasi. Seda oleks saanud ennetada ette planeerides ja paludes, et oleks varu õpilane, sest informatsiooni oli selle võrra vähem.

Intervjuus osalenud õpilaste jaoks olin võõras ja mulle tundus, et osa õpilasi ei julgenud mulle oma arvamust avaldada ning nad vastasid tihti samamoodi nagu julgemad õpilased. Selle vältimiseks oleks võinud eelnevalt õpilastele ennast ja tööd tutvustava video saata, et ma intervjuud tehes neile päris võõras ei oleks. Lisaks oleks võinud enne intervjuu läbiviimist korraldada õpilastele näiteks mängulise ülesande. Seetõttu oli osa saadud informatsioonist üsna pinnapealne.

Intervjuusid transkribeerides sain aru, et küsisin palju suunavaid küsimusi. Mõne teema kohta vastas ainult 1-2 õpilast ja läksin küsimustega edasi, eeldades, et vastamata jäänud lapsed arvavad samamoodi nagu küsimusele vastanud õpilased.

3. ANALÜÜS JA ARUTELU

Antud peatükis esitan lastega tehtud fookusgruupiintervjuude tulemused, mis on jagatud kolmeks osaks. Esimeses osas kirjeldan laste arvamusi väiksemas koolis õppimise kohta, klassi suurusest, heaolust ning huviringide võimalustest. Teises osas kirjeldan laste suhtumist elusse väikeses maakohas ja iseseisva liikumise võimalustest. Viimane osa hõlmab laste arvamust ideaalsest koolist ning ettepanekuid muudatuste tegemiseks. Seejärel arutlen saadud tulemuste üle ja teen järeldused.

Tulemuste kirjeldamisel kasutan muutmata kujul laste tsitaate esitades neid kaldkriipsuga ja jutumärkidega, lisades tsitaadi kaldkirjas, näiteks /"..."/.

3.1. Laste heaolu väikeses maakoolis

Heaolu teemat alustasin üldise küsimusega, mida tähendab nende jaoks heaolu. Laste jaoks tähendab üldine heaolu seda, kui nad tunnevad end õnnelikuna /"Mul on hea olla, kui ma olen õnnelik"/ ja tervena /"...kui ma ei ole haige"/. Need kaks faktorit mõjutavad lapse subjektiivset heaolu, sest kui laps tunneb ennast tervena ja õnnelikuna on ka tema subjektiivne heaolu kõrgem (Diener, 1984). Objektivse heaolu alla läheks see, kui lapse füüsiline tervis on korras (UNICEF, 2020). Lisaks nimetasid lapsed üldiseks heaoluks veel seda, kui nad saavad sõpradega aega veeta ja nendega koos mängida /"...võin sõpradega kokku saada"/, /"Mul on hea olla, kui saan mänguväljakul sõpradega kokku"/. Viimane suurendab lapse subjektiivset heaolu, sest isegi kui objektivne heaolu on kehvemas seisus, näiteks laps elab tagasihoidlikumates tingimustes, kuid sõpradega hästi läbisaamine ja koos mängimine tõstab heaolutunnet (Soo et al, 2020). Lapsed tõid välja, et tähtsal kohal heaolu tagamiseks on ka see, kui vanemad omavahel ei tülitse, /"Mul on hea, kui vanemad saavad hästi läbi"/. Seda kinnitab Huebneri ja ta kolleegide (2014) öeldu, et kvaliteetsed suhtes vanematega näivad olevat otsustava tähtsusega lapse üldise eluga rahulolu kõrge taseme jaoks, sest perekond on oluline ressurss, mis peaks pakkuma nii sotsiaalset kui ka emotsionaalset tuge lapsele.

Järgnevalt palusin lastel selgitada, mida tähendab nende jaoks heaolu koolis. Heaolu koolis on tähtis, sest lapsed veedavad suure osa oma päevast just koolikeskkonnas (Hallinan, 2008). Laste esimene vastus sellele küsimusele oli, et koolis on hea, kui keegi ei kiisa /"Mul on

koolis hea, kui kedagi ei narrita"/, */'...kui keegi ei kiusa kedagi*"/. See tulemus peegeldab, et kiusamine on koolis laste jaoks aktuaalne teema. Kutsar et al laste heaolu uuringust selgus, kuidas turvatunne koolis oli üks olulisemaid koolimeeldivust mõjutavaid tegureid (Kutsar et al, 2017). Ehk kui lapsed tunnevad end koolis turvaliselt, siis neile meeldib ka koolis käia. Õpilaste heaolu koolis kõige suuremaks mõjutajaks on laste turvatunne, mis tähendab, et kui lapsed ei tunne ennast koolis turvaliselt on õpilaste kooliga seotud- ning ka üldine heaolu languses (WHO, How school systems...). Samas uuringus on veel kirjas, et kooli füüsiline keskkond on tähtsal kohal lapse füüsilise ja emotsionaalse turvalisuse tagamiseks. Maailma Terviseorganisatsioon on toonud välja, et füüsilise heaolu tagamiseks ja kiusamise ennetamiseks peab piirama õpilaste ligipääsu varjatud ruumidesse, kus puudub järelevalve (WHO, How school systems...). Lisaks füüsilisele heaolule on tähtis ka subjektiivne heaolu koolis, õpilaste eluga rahulolu seisukohalt on oluline turvalise ja toetava koolikeskkonna tajumine (Huebner et al, 2014). Huebneri ja ta kaasautorite(2014) ülevaatest selgus, et toetav akadeemiline ja sotsiaalne õhkkond klassiruumis oli positiivselt seotud 10-12-aastaste õpilaste kooliga rahul olemisega.

Minu intervjuudest ilmnes, et kiusamist aitab ära hoida väikestes koolides õppivate laste arv, mida kinnitab laste öeldu: */'Ma arvan, et meie koolis ei kiusata eriti palju, sest õpilasi on vähe*"/, */'Meie klassis õpib ainult 3 last ja me saame väga hästi läbi*"/, */'Meie koolis õpib kokku ainult 30 õpilast*"/. Väikestes klassides kehtib mõtteviis, kõik tunnevad kõiki, tänu millele on õpilaste omavaheline usaldus kõrgem (Eriksson et al, 2010).

Intervjuu tulemustest selgus, et lastele meeldib väiksemas maakoolis õppida just kooli väiksuse tõttu, */'Meie kooli puhul meeldib mulle kõige rohkem see, et on vähe inimesi, aga tahaksin rohkem klassiga huvitavates kohtades käia*"/. See võib kinnitada eelpool olevat väidet, et väiksem õpilaste arv suurendab turvatunnet ning see omakorda aitab suurendada laste kooliga seotud heaolu. Kuid osad lapsed vastasid ka teistmoodi, soovides, et nende koolis oleks rohkem õpilasi ja suuremad klassid, */'Meie koolis võiks rohkem õpilasi olla*"/. Selle põhjenduseks tõid õpilased välja, et vähese õpilaste arvu tõttu hakkab kiiresti igav ja kõiki soovitud tegevusi teha ei saa, */'vahetundide ajal ei saa paljusid mängida, sest pole piisavalt osalejaid*"/.

Laste arvates suurendab kooli heaolu see, kui koolis toimuvad erinevad üritused, */'Meie kool korraldab vahepeal ägedaid üritusi*"/. Kuid laste vastuste kohaselt on väljasõite vähe, */'Me käime kooliga korra aastas teatris*"/, */'Meie kooli puhul meeldib mulle kõige rohkem see, et*

on vähe inimesi, aga tahaksin rohkem klassiga huvitavates kohtades käia”/. Lapsed soovivad, et koolis oleks rohkem huviringe, näiteks erinevad pallimängud, programmeerimine, filminduse ja näitlemisega seotud huvitegevuse võimalused, *”Meie koolis võiks olla programmeerimise tund”*/, *”Meil võiks draamatund olla”*/. Eriksson et al (2010) kirjeldas huvitegevuse vähesusest maapiirkonnas, kus selgus, et lastel on piiratud valik tegevusi, mitmed spordialad ei olnud kohalikus kogukonnas teostatavad. Uuringus osalenud lapsed arvasid, et parem oleks elada linnas, kus treeningvõimalused ja muud huviringid oleksid paremini kättesaadavad (Eriksson et al, 2010).

3.2. Laste arvamus elust maakeskkonnas ja liikumisvabadus

Elukeskkond on laste heaolu jaoks eriti oluline, sest see kehtestab või kaotab piirid nende igapäevategevustele (Eriksson et al, 2010). Laste omavahelise arutelu käigus selgus, et maapiirkonnas elamise juures on midagi positiivset kui ka negatiivset. Positiivse külje pealt töid õpilased välja looduslähedase keskkonna, *”Mulle meeldib, et siin on palju loodust”*/. Looduslähedane keskkond võib lastes tekitada vabaduse ja rahu tunnet, mis on heaolu ja vaimse tervise jaoks oluline *”võin vabalt sõbra juurde minna, kes elab samas tänavas”*/. Laste arusaam naabruskonna usaldusest, turvalisusest ja sõbralikkusest on tugevalt seotud laste subjektiivse heaoluga (Newland et al, 2014).

Lapsed nimetasid negatiivseks aspektiks maal elamise juures selle, et on vaikne ja kiiresti hakkab igav. *”Siin pole palju mida teha saaks”*/, *”Väga vaikne on”*/. Ümbruskonda kirjeldati kui mahajäetud ja kõigest kaugel asuv, *”Mu sõbrad elavad minust nii kaugel”*/. Laste räägitust peegeldub ääremaa tunne, mida saab seostada maakeskkonnas olevate puuduste ja probleemidega (Plüschke-Altöf et al, 2020). Laste arvates on igav elada piirkonnas, kus on vähe inimesi. Lisaks on pikk ajaline ja ruumiline vahemaa ühiskondlike tegevuste ja sõprade vahel. Lapsed mainisid asjaolu, et nende jaoks põhilised välikeskkonnas asuvad kohtumispaigad, kus nad saaksid suhelda ja mängida, on näiteks jalgpalli- või mänguväljakud, ent maal need puuduvad või asuvad liiga kaugel *”Tahaksin, et meie linnas oleks äge mänguväljak”*/, *”...saan ainult trennis käies jalgpalli mängida, plats võiks lähemal ka olla”*/. Kirjanduse ülevaates selgus, et maakeskkonnas elavate laste suureks probleemiks on sotsiaalne isolatsioon ja kõrvalejäämise tunne (Braga, 2023; Newland et al, 2014). Lapsed pidasid maapiirkonnas elamise juures negatiivseks seda, et suuremad ja populaarsemad poed asuvad kaugel linnas, kuhu pääseda on keeruline *”Kinos saan väga vähe käia, sest bussiga*

mind ei lubata"/. Transpordi kättesaadavus on maapiirkondade noorte ja laste jaoks sotsiaalse isolatsiooni põhjuseks (Braga, 2023). See omakorda võib mõjutada negatiivselt nende füüsilist, vaimset ja emotsionaalset arengut ning heaolu (Newland et al, 2014).

Küsisin laste käest, kui kaugel nad koolimajast elavad ning selgus, et uuringus osalenud lapsed elasid koolist 20 meetri kuni 20 kilomeetri kaugusel, mis tähendab, et koolist kõige kaugemal elaval lapsel läheb kooli ja koju jõudmiseks ligikaudu 1 tund. Õpilased liiguvad kooli erinevalt. Suur osa lastest elab koolile niivõrd lähedal, et lähevad kooli iseseisvalt jalgsi või jalgrattaga, */"Mina lähen kooli jalgsi"/*, */"Mina sõidan kooli rattaga ja tavaliselt jõuan viie minutiga kohale"/*. Oluliseks probleemiks laste iseseisva liikumise puhul oli ühistranspordi ebapiisavus. Selgus, et need, kes elavad kaugemal kui paar kilomeetrit, või lapsed, kes küll asuvad koolile väga lähedal, kuid peavad teise linna trenni sõitma, käivad bussiga või sõidutab neid vanem autoga */"Mina pean kooli bussiga minema aga vahepeal bussi ei tulegi"/*. Kooliealised lapsed võivad bussiga sõita ilma saatjata, intervjuust selgus, et bussiajad ei sobitu tihti trenniaegadega, mistõttu võib trennis käimise kord vahele jääda, */"Pean trenni jõudmiseks olema mitu tundi varem kohal, sest õigel ajal bussi ei tule"/*, */"Mina saan trenni koos sõbraga...meid viib sinna tema ema"/*. See näitab, kuidas maal elaval lapsel, kes tahab olla aktiivne, kulub ebamõistlikult kaua aega trennis käimisele. Koolist kaugemal elavad lapsed tajusid ebaõiglasena seda, kui peavad pikkade vahemaade läbimiseks varakult ärkama, */"see on ebaaus, et mu sõber ärkab 20 minutit enne tunde, aga mina pean peaaegu kaks tundi varem ärkama"/*.

Maal elamise juures väärtustavad lapsed looduslähedast ja vaikset keskkonda. Samuti selgus, et suhtlus naabritega on hea ning laste arusaam naabruskonna sõbralikkusest on tugevalt seotud laste subjektiivse heaoluga (Newland et al, 2014). Siiski põhjustab maakeskkonnas elamine laste jaoks sotsiaalset isolatsiooni ja kõrvalejäämise tunnet (Braga, 2023; Newland et al, 2014). Kõrvalejäämise ja sotsiaalse isolatsiooni põhjuseks on pikad vahemaad trennide, ühiskondlike tegevuste ja sõprade vahel. Lisaks selgus intervjuu tulemustest, et pikkade vahemaade tõttu peavad lapsed kulutama ebamõistlikult kaua aega trennis käimisele ja kooli jõudmisele. Lapsed pidasid ebavõrdseks seda, et koolist kaugemal elavad õpilased peavad ärkama mitu tundi varem võrreldes nendega, kes elavad koolile lähemal.

3.3. Laste arvamus ideaalsest koolist

Uuringus küsisin lastelt arvamusi ja ootusi unistuste kooli kohta. Küsimusele, kus võiks asuda unistuste kool, olid lapsed ühel meelel, et kool võiks asuda kodule võimalikult lähedal, */'Unistuste kool võiks asuda minu maja kõrval'/*, sest siis ei pea õpilased liiga varakult ärkama ja päev ei veni pikaks, */'...siis ma saan ärgata viis minutit enne tundide algust'/*. Ideaalses koolis tahavad õpilased ise oma tunniplaani koostada ning osa tunde ise valida, */'Minu unistuste koolis saan ise omale tunniplaani teha'/*. Eesti laste hinnangutest nähtub, kuidas neid ei kaasata piisavalt nendega seotud arvamuste avaldamisesse ja otsuste tegemisse (Soo, 2023). Lapse õiguste ja vanemluse uuringust selgus, et pooled uuringus osalenud lastest saab koolis kaasa rääkida õppevahendite kasutamise seotud küsimustes, kuid kuni kolmandik lastest saab osaleda kaasa rääkijatena koolis reeglite kehtestamisega, kontrolltööde planeerimisega ja kodutööde määramisega seotud küsimustes (Anniste et al, 2018). Koolikeskkonnas suurendab laste osalusõigust ja heaolu see, kui laste arvamus arvestatakse ja neid kaasatakse otsuste tegemisel (Soo et al, 2020). Lapsed rääkisid, et soovivad tunniplaani koostamisel raskemad tunnid, näiteks matemaatika või vene keele jätta koolipäeva keskele. Lapsed ütlesid, et esimeses tunnis ei ole nad veel päris ärganud ja viimasel tunnis on juba raske keskenduda, */'Ma ei suuda esimeses tunnis üldse mõelda veel'/*, */'... unistuste koolis ei ole matemaatika viimane tund'/*, */'...esimene tund peaks olema kunstiõpetus või kehaline kasvatus'/*. Mis puudutab õppeaineid, siis soovisid lapsed, et oleks suurem võõrkeelte valik, */'...tahaksin õppida hispaania keelt'/*. Lapsed on huvitatud ka arvutite ning tehnoloogiaga seotud ainetest, näiteks programmeerimine, */'...tahaksin õppida programmeerima'/*.

Osad lapsed soovisid, et koolis oleks vaikne, mugav ruum, kus saab rahulikult raamatut lugeda või lihtsalt korraks puhata */'Tahaksin vahetunni ajal raamatut lugeda aga see on võimatu, sest koridoris on nii lärmakas'/*, */'Ideaalses koolis võiksid lugemisnurgad olla'/*. Ühtlasi soovisid õpilased, et koolipäev ei tohiks liiga pikk olla, sest kodutöid peab kodus mitu tundi tegema, */'Päevas võiks maksimaalselt viis tundi olla'/*. Kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu järgi kurdavad Eesti lapsed teiste riikidega võrreldes enam koolitööde pingelisuse üle (Oja et al, 2023). Samas näitavad analüüsid, et lapsed, kes koolitööd väga pingeliseks ei pea, on parema heaoluhinnanguga ja vaimse tervisega (Oja et al, 2023).

Kadri Soo (2023) kirjutab oma töös, et koolikliima akadeemilise mõõtme komponent hõlmab endas kaasavate õppemeetodite kasutamist ning huvipakkuvate õppematerjalide kasutamist. Lisaks on koolikliima sotsiaalne komponent laste heaoluhinnangute vaates isegi olulisem, head, usaldusväärsed suhted koolis ja mitte kiusamine mõjutab positiivselt õpilaste panust õppetöösse (Soo, 2023).

Hea kooli käsiraamatus on välja toodud õhinapõhine õpetus, mille kohaselt kool toetab lapse soovi õppida, arvestades asjaoluga, et laste huvi võib kiiresti muutuda (Sutrop et al, 2016). Õhinapõhine õppeviis tähendab seda, et kool on paindlik ja suudab õpilaste õhina ja huvidega sammu pidada (Sutrop et al, 2016). Seega positiivne koolikliima soodustab lapse arengut ja õppimist. Produktiivse, panustava ja rahuldust pakkuva elu jaoks on need aspektid hädavajalikud (Soo, 2023).

KOKKUVÕTE

Käesolev bakalaureusetöö uuris väikestes koolides õppivate ja maakeskkonnas elavate laste heaolust, selle positiivsetest aspektidest ning sellest, mis võiksid olla paremini. Lisaks aitavad töö tulemused suurendada igapäevaelus lastega kokkupuutuvate inimeste teadlikkust ja juhtida rohkem tähelepanu laste heaolule just laste perspektiivist. Töös kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit, kuna soov oli teada saada laste arusaamu ja tõlgendusi maal elamisest. Töö raames viisin läbi neli fookusgrupi intervjuud väikestes maakoolides õppivate 11.-13. aasta vanuses lastega. Kokku osales 20 last. Väikeste maakoolidena pidasin silmas koole, kus õpib maksimaalselt 80 õpilast.

Eesmärgi saavutamiseks püstitasin uurimisküsimused, mille abil soovisin teada saada, milline on laste heaolu väikestes maakoolides.

Uuringu tulemustest selgus, et lapsed tunnevad ennast hästi, kui nad saavad sõpradega aega veeta ja nendega mängida. Intervjuu tulemustest selgus, et õpilaste heaolu koolis kõige suuremaks teguriks on laste turvatunne, mida põhiliselt mõjutab kiusamine. Õpilaste sõnul aitab väikeses koolis vähene õpilaste arv kiusamist suuremal määral ära hoida. Laste arvates suurendab kooli heaolu see, kui koolis toimuvad erinevad üritused ja väljasõidud. Kuid laste vastuste kohaselt pole väljasõite ega erinevaid huviringe piisavalt. Tulemustest selgus, et maakeskkonnas meeldib lastele looduslähedane keskkond. Lapsed tõid välja, et suhtlus naabritega on hea ning laste arusaam naabruskonna sõbralikkusest on tugevalt seotud laste subjektiivse heaoluga. Kuid negatiivse poole pealt on maal igav ja põhilised välikeskkonnas asuvad kohtumispaid, kus nad saaksid suhelda ja mängida puuduvad või asuvad liiga kaugel. See suurendab maakeskkonnas elavatel lastel kõrvalejäämise tunnet ning sotsiaalset isolatsiooni. Transpordi kättesaadavus on selle üks peamine põhjus. Lapsed peavad ideaalseks kooliks kohta, mis asub neile võimalikult lähedal. Lisaks saavad õpilased õppeprotsessis osaleda kaasaräakijatena.

Uuringus selgus laste heaolu jaoks vajalikud aspektid:

- Laste arvamusega arvestamine ja nende kuulamine ning kaasamine on sama oluline heaolu jaoks nagu täisväärtuslik toit ja turvaline keskkond.
- Koolis on oluline arendada õhinapõhist õpetamismeetodit, sest tänu sellele säilib lastes soov ja tahe õppida ning areneda. See suurendab laste õppeedukust, mis omakorda tugevdab laste üldist heaolu.
- Sõbralik, abivalmis ja hooliv koolikeskkond suurendab laste õnnetunnet, enesekindlust ja kuuluvustunnet.
- Maakeskkonnas tunnevad lapsed end turvaliselt, sest tänu väiksemale inimeste arvule usaldatakse üksteist rohkem ja kehtib "kõik tunnevad kõiki" printsiip.

SUMMARY

The well-being of children attending small rural schools

The aim of this thesis was to find out what children in small schools and in rural areas think about child well-being, what is positive about it and what could be better. In addition, the results of the work can raise awareness among people who come into contact with children in their daily lives and to draw more attention to child well-being from the perspective of children. I used a qualitative research method because it allows me to focus on personal experiences. Four general education schools participated in the focus group interviews with children aged 11 to 13 studying in small rural schools. A total of 20 children participated. For small rural schools I considered schools with a maximum of 80 students.

In order to achieve my research goal, I set research questions to find out about the well-being of children in small rural schools.

The results of the survey showed that children feel good when they can spend time with their friends and play with them. The results of the interviews showed that the most important factor for students' well-being at school is children's sense of security, which is mainly affected by bullying. According to the students, in a small school, the lower number of students helps to prevent bullying to a greater extent. They also believe that the school's well-being is enhanced by the variety of activities and trips that take place. However, according to the children's responses, there are not enough trips and different activities. The results showed that children like the natural environment in the rural areas. Children reported that communication with neighbours is good and that children's perception of the friendliness of the neighbourhood is strongly linked to their subjective well-being. However, on the negative side, the rural environment is boring and the main outdoor meeting places where they can socialise and play are absent or too far away. This has contributed to a sense of exclusion and social isolation for children living in the countryside. Access to transport is one of the main reasons for this. Children consider the ideal school to be a place that is as close as possible to them and where pupils can participate as co-participants in the learning process.

The study showed the aspects that are important for children's well-being:

- Taking children's views into consideration and listening to and involving them is as important for well-being as a healthy diet and a safe environment.
- It is important for schools to develop an approach to teaching that is based on enthusiasm, as this helps to maintain children's desire and will to learn and develop. This enhances children's academic success, which in turn strengthens children's overall well-being.
- A friendly, supportive and caring school environment fosters children's happiness, self-confidence and sense of belonging.
- In a rural environment, children feel safer, because fewer people mean more trust in each other and the principle of "everyone knows everyone" applies.

Keywords: Children's well-being and experiences in rural school

KASUTATUD KIRJANDUS

Alekand, S. (2016). *Laste subjektiivne heaolu: laste perspektiiv*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduskond, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika osakond.

Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K., Aaben, L. (2018). Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, 36-38.

Arak, K. (2015). *Tunniväline aeg koolis: tava- ja waldorfkoolide pedagoogide käsituste ja vaatluste põhjal*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika osakond.

Axford, N., Jodrell, D., Hobbs, T. (2014). Objective or Subjective Well-Being?,- Ben- Arieh et al (Toim). *Handbook of Child Well-Being. Theories, Methods and Policies in Global Perspective*. New York: Springer, 2699-2738,
doi: 10.1007/978-90-481-9063-8_108

Bagdi, A., Vacca, J. (2005). Supporting Early Childhood Social-Emotional Well-Being: The Building Blocks for Early Learning and School Success. *Early Childhood Education Journal*, 33(3).

Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., Korbin, J. I. (2014). Multifaceted Concept of Child Well-Being,- Ben- Arieh et al (Toim). *Handbook of Child Well-Being. Theories, Methods and Policies in Global Perspective*. New York: Springer, 1-27,
doi: 10.1007/978-90-481-9063-8_134

Braga, A. (2023). Children in rural areas. *Humanium*. Kasutatud 23.05.2024,
<https://www.humanium.org/en/children-in-rural-areas/>

Choi, A. (2018). Emotional well-being of children and adolescents: Recent trends and relevant factors. *OECD Education Working Papers*, 169.

Cotton, K. (1996). School Size, School Climate, and Student Performance. *School Improvement Research Series, Research You Can Use*

Baker, J. A., Dilly, L., Aupperlee, J. L., Patil, S. A. (2003). The developmental context of school satisfaction: *Schools as psychologically healthy environments*. *School Psychology Quarterly*, 18, 206–222.

Diener, E. (1983). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95, 3, 542-575.

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (01.05.2004). *Riigi Teataja* 1992, 28, 370. Kasutatud 19.05.2024,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/741888>

Eriksson, U., Asplund, Sellström, E. (2010). Growing up in a rural community - Children's experiences of social capital from perspectives of wellbeing. *Rural and Remote Health*, 10: 1322.

Eriksson, U., Hochwalder, J., & Sellström, E. (2011). Perceptions of community trust and safety. *Acta Paediatrica*, 100, 1373–1378,

<https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2011.02346.x>

Ezzy, D. (2002). *Qualitative Analysis*. Practice and Innovation. Crows Nest, NSW, Australia: Allen and Unwin, lk 88-94.

Gibbons, S., Silva, O. (2011). School quality, child wellbeing and parents' satisfaction. *Economics of Educational Review*. 312-331,

<https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2010.11.001>

Hallinan. M. T. (2008). Teacher influences on students' attachment to school. *Sociology of Education*, 81, 271-283.

Haridussilm. Tasemeharidus, õppijate jaotus õppeasutuste järgi. Kasutatud 19.05.2024

<https://www.haridussilm.ee/ee/tasemeharidus/tasemeharidus/oppijad>

Haridusvõrk. (13.04.2024). *Haridus- ja teadusministeerium*. Kasutatud 28.04.2024,

<https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/haridusvork>

Huebner, E. S., Hills, K. J., Jiang, X., Long, R. F., Kelly, R., Lyons, M. D (2014). Schooling and Children's Subjective Well-Being,- Ben- Arieh et al. (toim). *Handbook of Child Well-Being. Theories, Methods and Policies in Global Perspective*. New York: Springer: 797-819.

doi: 10.1007/978-90-481-9063-8_26

Jarden, A., Roache, A. (2023). What Is Wellbeing? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(6): 5006,

doi: [10.3390/ijerph20065006](https://doi.org/10.3390/ijerph20065006)

Kutsar, D., Kasearu, K. (2017). Do children like school – crowding in or out? An international comparison of children's perspectives. *Children and Youth Services Review*, 80, 140–148,

<https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2017.06.052>

Kyttä, M. (2004). Children's independent mobility in urban, small town, and rural environments. *Journal of environmental psychology*.

Lapse õiguste konventsioon (1996). *Riigi Teataja II*. Kasutatud 28.04.2024,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

Lastekaitseadus (06.01.2023). *Riigi teataja I*. Kasutatud 28.04.2024,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/106012023015>

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Andmekogumismeetodid. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Taru Ülikool.

Martin, K. M., Huebner, E. S. (2007). Peer victimization and prosocial experiences and emotional well-being of middle school students. *Psychology in the Schools*, 44, 199–208,

<https://doi.org/10.1002/pits.20216>

Müderrisoğlu, S., Semerci, P. U., Çakar, B. Y., Karatay, A., Akkan, E. (2013). Child Well-Being Document. *The United Nations Children's Fund (UNICEF)*. Ministry of Development, Turkey.

Newland, L. A., Giger, J. T., Lawler, M. J., Carr, E. R., Dykstra, E. A., Roh, S. (2014). Subjective Well-Being for Children in a Rural Community. *Journal of Social Service Research*, 642-661.

doi: 10.1080/01488376.2014.917450

Oja, L., Piksööt, J., Haav, A., Kasvandik, Ly., Mäll, T., Rahno, J., Saamel, M., Siilbek, E., Talvik, A., Vorobjov, S. (2023). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. *Tervise Arengu Instituut: 2021/2022. õppeaasta raport*, 36-42.

Plüschke-Altöf, B., Loewen, B., Leetmaa, K. (2020). Keskuse ja ääremaa lõhe Eestis. *Linnastunud ühiskonna ruumilised valikud: Eesti Inimarengu Aruanne 2019/2020*, 44-55.

Psychological wellbeing in children. *Neuraxpharm: Health and Wellness*. Kasutatud 23.05.2024,

<https://www.neuraxpharm.com/health/psychological-wellbeing-in-children>.

Põhikooli riiklik õppekava (08.03.2023). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 04.05.2024,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001>

Reinke, W. M., Stormont, M., Herman, K. C., Puri, R., Goel, N. (2011). Supporting Children's Mental Health in Schools: Teacher Perceptions of Needs, Roles, and Barriers. *Social Psychology Quarterly*, 26(1), 1-13.

doi: 10.1037/a0022714

Reinomägi, A., Sinisaar, H., Toros, K., Kutsar, D. (2013). Sissejuhatus: Lapse õigused ja heaolu. D. Kutsar (Toim.), *Laste heaolu*. Tallinn: Statistikaamet.

School Based Mental Health. *Youth.GOV: Youth Topics, Mental Health*. Kasutatud 23.05.2024,

<https://youth.gov/youth-topics/youth-mental-health/school-based>

Sonnentag, S. (2015). Dynamics of Well-Being. *Annual review of organizational psychology and organizational behavior*, 2:261-293,
doi: 10.1146/annurev-orgpsych-032414-111347

Soo, K. (2023). *School as a source of child subjective well-being in the framework of children's rights: perspectives of children and young adults*. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.

Soo, K., Kutsar, D. (2020). Kuidas elad eestima laps? *Ülevaade 8-12- aastaste laste subjektiivsest heaolust*. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.

Statistikaamet. RV021: Rahvastik soo ja vanuse järgi, 1 jaanuar. Kasutatud 28.04.2024,
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021

Statistikaamet. RV0282U: Rahvastik soo, vanuserühma ja elukoha järgi, 1. jaanuar. Kasutatud 19.05.2024,
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0282U

Sutrop, M., Toming, H., Kõnnussaar, T. (2016). Lapsevanemate ümarlaud: heast koolist peavad lugu nii lased kui vanemad. *Hea kooli käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, lk 40-45.

Sutrop, M., Toming, H., Kõnnussaar, T. (2016). Õpilaste ümarlaud: heas koolis koheldakse õpilast võrdsena. *Hea kooli käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, lk 29-39.

Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupi intervjuu. Kasutatud 28.04.2024.

Vinter, K. 2014. *Soovitused muutunud (uue) õpikäsituse juurutamiseks*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

What is cognitive health? Supporting a thriving mind at every age. *SFI Health: Memory and Brain Health*. Kasutatud 23.05.2024,

<https://au.sfihealth.com/health-insights/memory-brain-health/what-is-cognitive-health/>

World Health Organization (WHO)., The United Nations Children's Fund (UNICEF). (s.a). Child and Adolescent health and wellbeing.

World Health Organization (WHO)., The United Nations Children's Fund (UNICEF)., United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (s.a). How School Systems Can Improve Health and Well-Being: Mental Health.

Worlds of Influence: Understanding What Shapes Child Well-being in Rich Countries. (s.a). *UNICEF, Innocent Report Card, 16*,

Õunap, K. (2015). *Õpilased tunnivälisest ajast Tartu Karlova Kooli näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika osakond.

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu Ülikool

LISAD

Lisa 1. Kiri koolile

Tere,

Olen Tartu Ülikooli sotsiaaltöö tudeng ja mul on käsil bakalaureusetöö kirjutamine. Teemaks on maal elavate ja väikestes maakoolides käivate laste heaolu ja kogemused. Sellised lapsed jäävad sageli välja suurtest kvantitatiivsetest uuringutest või neid on valimis nii vähe, et nende arvamust eraldi välja tuua. Seega oleks vajalik uurida, mida väikestes maakoolides õppivad lapsed arvavad oma heaolust maal elades ja sellises koolis käies, oma võimalustest või nende puudumisest, sealse elu positiivsetest ja negatiivsetest aspektidest.

Täpsemalt otsin koole, kus õpib ligikaudu 100 õpilast (mitte rohkem kui 200). Soovin teha õpilastega fookusgrupi intervjuud, grupp koosneks maksimum seitsmest lapsest, kes on vanuses 11-13.

Siit ka minu küsimused: kui palju Teie koolis õpilasi õpib ja kas Te oleks huvitatud osalema minu uuringus?

Kontaktid

Lisa 2. Maal elavate laste heaolu uuringu teabeleht

Olen Heidi Kelt ning viin Tartu Ülikooli lõputöö raames läbi uuringu maal elavate laste heaolus. Uuringu eesmärk on teada saada, mida arvavad väikestes maakoolides õppivad lapsed oma heaolust väikeses koolis käies, oma võimalustest ja elust maal.

Soovime kuulda Sinu kogemustest ja arvamustest maal elamise ja väikeses kooli käimise kohta. Palun Sul osaleda rühmaintervjuus, mis kestab umbes 60 kuni 90 minutit. Intervjuu toimub koolis, klassiruumis.

Kõik intervjuud ma helisalvestan telefoni või diktofoniga ja kirjutan maha, lindistused hävitan pärast seda. Ma ei ütle mitte kellelegi teisele, et just Sina osalesid uuringus.

Intervjuude mahakirjutamisel annan osalejatele varjunimed ning jätan välja asjaolud, mis võimaldaksid Sind või teisi intervjuus osalenuid ära tunda.

Uuringus osalemine või mitteosalemine on Sinu otsus. Kui nõustud uuringus osalema, palun Su vanema või eestkostjal allkirjastada nõusolekuvorm. Isegi kui Sa nõustud uuringus osalemisega, on Sul õigus vahepeal loobuda või jätta vastamata küsimustele, mis tunduvad ebameeldivad.

Kontaktid

Lisa 3. Vanemate nõusolekuleht

VANEMA/ EESTKOSTJA NÕUSOLEK UURINGUS OSALEMISEKS (Täidab alla 18- aastase isiku vanem/eestkostja)

Lapse/eestkostetava andmed:

Ees- ja perekonnanimi.....

Vanema/eestkostja andmed:

Ees- ja perekonnanimi.....

Vanem/eestkostja annab oma nõusoleku lapsel osaleda fookusgrupi intervjuul, kus kasutatakse helisalvestit, et hiljem neid andmeid bakalaureusetöö kirjutamisel kasutada. Peale lõputöö esitamist helifailid kustutatakse, pseudonümiseeritud andmefailid mitte, neid hoian parooliga kaitstud arvutis. Isikustamata transkriptsioone näeb ka juhendaja Kadri Soo. Uuringus kogutud andmeid (sh maha kirjutatud anonümiseeritud intervjuusid) analüüsin ja tulemusi avalikustan selliselt, et seal on ainult isikustamata info.

.....

(kuupäev)

.....

(allkiri)

Lisa 4. Intervjuukava

Sissejuhatus, enda tutvustus, uurimistöö tutvustus, miks tahtsin uuritavate (lastega) vestelda; mis on selle töö eesmärk; intervjuu läbiviimise üksikasjad: salvestamine, uuritavate pseudonümiseerimine ja konfidentsiaalsus, vabadus ja õigus igal ajal intervjuult lahkuda, õigus mitte vastata küsimusele, mis tundub ebameeldiv.

1. osa

Tutvumine, taustaandmed

- 1.1. Tutvusturing- eesnimi ja palun ütle, mida sulle teha meeldib.
- 1.2. Mitmendas klassis te õpite?
- 1.3. Mitu õpilast on teie klassis?
- 1.4. Kas selline õpilaste arv on teie arvates väike, palju või on see paras? Selgitage oma vastust.
- 1.5. Kas Teil on õdesid ja vendasid, kas nemad õpivad samuti siin koolis?
- 1.6. Mis teile meeldib maal elamise ja koolis käimise juures?
- 1.7. Mis teile ei meeldi maal elamise ja maal koolis käimise juures?

2. osa

Heaolust rääkimine, lapsed avaldavad oma arvamust väiksemas koolis õppimise kohta. Kooli huvi- ja hobivõimalused.

- 2.1. Mida tähendab teie jaoks sõna „heaolu“?
- 2.2. Mida tähendab heaolu koolis?
- 2.3. Mis teile meeldib selle kooli puhul?
- 2.4. Mis teie arvates võiks siin koolis olla teisiti?
- 2.5. Millised on suhted õpilaste vahel selles koolis?
- 2.6. Kuivõrd turvaline on teie meelest lastel siin koolis?
- 2.7. Kes ja kuidas aitab neid lapsi, kes on hädas, näiteks neid, keda kiusatakse?
- 2.8. Millistest kooli huviringidest te osa võtate?
- 2.9. Millistes kooli huviringides te tahaksite käia?

3. osa

Maal elamise nüansid. Laste liikumisvabadus. Kooliväline aeg.

- 3.1. Kui kaugel te elate koolist?
- 3.2. Kuidas te hommikul kooli tulete ja pärast koolist koju lähete?
- 3.3. Mis kell te peate kodust välja minema?
- 3.4. Mis kell te koolist koju jõuate?
- 3.5. Kas teil on trenne või huviringe väljaspool kooli?
- 3.6. Kui jah, siis millised?
- 3.7. Kas te peate trenni või huviringi saamiseks sõitma teise linna?
- 3.8. Kui jah, siis kui kaugelt?
- 3.9. Kas te liigute sinna iseseisvalt või saadab teid keegi?

4. osa

Kokkuvõte. Laste mõtted ideaalsest koolist.

- 4.1. Milline on teie arvates unistuste kool?
- 4.2. Kus selline kool võiks asuda?
- 4.3. Mida sellises koolis õpetatakse?

Lõpetamine, tänusõnad!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, *Heidi Kelt*,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Väikestes maakoolides õppivate laste heaolu,

mille juhendaja on *Kadri Soo*,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Heidi Kelt

26.05.2024